

ВНУТРІШНІ ПЕРЕМИЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В ЧАСИ ВІЙНИ: СУСПІЛЬНІ ПОТРЕБИ, АДАПТАЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ (КЕЙС МІСТА ОДЕСА)

Людмила ЛОЗОВА

*Херсонський державний університет, Україна
liudmilalozova74@gmail.com*

Анотація:

Військова агресія росії призвела до масових вимушених міграцій населення за межі країни, а також вплинула на регіональний перерозподіл населення в Україні. Ключовими причинами, які спонукають населення до переміщення є: пошук безпеки, можливість самозайнятості, самореалізації та працевлаштування, задоволення базових потреб у соціальній інфраструктурі. Соціальна та економічна стабільність – одні з головних потреб переселенців. Переміщуючись до більш безпечних регіонів України, населення має можливість отримувати статус внутрішньо переміщеної особи (ВПО) та розраховувати на соціальну допомогу від держави. Проведене соціологічне дослідження в межах м. Одеса показало, що важливою мотиваційною складовою у визначенні місця внутрішнього переміщення є фактор сусідства (географічна близькість регіонів) та родинні/дружні зв'язки. Попри високий рівень освіченості серед переселенців фіксується високий відсоток безробіття (50% серед опитаних), 20% опитаних зазначили, що їм вдалося зберегти попереднє місце роботи та працюють дистанційно. Головними матеріальними потребами для ВПО є можливість орендувати житло та забезпечити побутові потреби, що зумовлює гостру необхідність в працевлаштуванні. Також важливою проблемою є психологічний стан особи, яка наважилась на переміщення. Зокрема - це адаптація в новому місті. У м. Одеса, як в одному з найбільших міст-реципієнтів для ВПО на півдні України, фіксується підвищене суспільне навантаження: зростаючий попит на оренду житла, конкуренція на ринку праці, нестача місць в школах та дитячих садках, обмежена логістична спроможність. Усі ці процеси впливають на інфраструктуру міста та його можливості в забезпеченні комфортного проживання населення.

Ключові слова: російсько-українська війна, міграція, внутрішньо переміщені особи, працевлаштованість, безробіття

INTERNAL DISPLACEMENT OF THE POPULATION DURING TIMES OF WAR: SOCIAL NEEDS, ADAPTATION, AND PROSPECTS OF MIGRANT INTEGRATION (CASE OF ODESA)

Liudmyla LOZOVA

*Kherson State University, Ukraine
liudmilalozova74@gmail.com*

Abstract:

The military aggression of Russia has resulted in massive forced outmigration and has also influenced the regional population redistribution in Ukraine. Key motivations driving the population to relocate include the search for security, opportunities for self-employment, self-realization, and jobs as well as the satisfaction of basic needs in the social infrastructure. Social and economic stability stands out as one of the primary needs for the displaced persons. By moving to safer regions within Ukraine, the people have the opportunity to obtain the status of internally displaced person (IDP) and to rely on social assistance from the state. A sociological study conducted within the city of Odessa revealed that a crucial motivational factor in determining the internal displacement location is the proximity factor (geographical closeness of regions) and family/friendship ties. Despite a high level of education among the displaced persons, a significant part experiences unemployment (50% of respondents). 20% of respondents indicated that they were able to retain their previous jobs and work remotely. The main material needs for IDPs include the ability to rent housing and meet their daily needs, emphasizing the acute demand for employment. Another critical issue is the psychological state of individuals who have dared to relocate, particularly adaptation in the new city. In Odesa, as one of the major recipient cities for IDPs in southern Ukraine, there is an increased societal burden: growing demand in housing rentals, competition in the labor market, the lack of spaces in schools and kindergartens, and low logistical capacity. All these processes impact the city's infrastructure and its ability to ensure comfortable living conditions for the dwellers.

Key words: Russo-Ukrainian war, migration, internally displaced persons, employment, unemployment.

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2023.90.68-74>

UDC: 314.151.3-054.73-044.332:364-787.2

Постановка проблеми. Внаслідок війни в Україні міграції українського населення набирають все більших масштабів. Прослідковуються основні вектори переміщення населення: одні обирають для себе переміщення всередині країни між регіонами, інші мігрують за кордон. На жаль, трапляються випадки незаконного перетину кордонів чоловіками призовного віку (State Border Service of Ukraine, 2024). Також великою проблемою залишається фіксування переміщення населення з окупованих територій, які офіційно не стають на облік ні в Україні, ні в інших державах, до яких перемістилися. Це, безперечно, має вплив на кілька процесів: на тіньове працевлаштування, інтеграцію в новій спільноті, адаптацію та можливість самореалізації. З огляду на такі перспективи можна стверджувати, що ключова потреба кожної переміщеної особи – безпека (Arai-Takahashi, 2012).

Працевлаштованість – один з ключових аспектів забезпечення фінансової стабільності та реалізації людського потенціалу, що беззаперечно важливо при адаптації на новому місці. На прикладі міста Одеса було здійснено дослідження міграцій внутрішньо переміщених осіб (ВПО), перспективи та можливості їх працевлаштування у місті, здобуття освіти та конкурентноспроможність на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці міграційних процесів серед внутрішньо переміщених осіб присвячують праці суспільні географи, політологи, соціологи, економісти та правознавці у всьому світі (Bohnet et al., 2018; Cantor & Apollo, 2020; Cantor & Woolley, 2020) оскільки важливим є аналіз перспектив вимушеної внутрішньої міграції та її вплив на суспільну стабільність в країні (Yasukawa, 2020). Внутрішньо переміщені особи – категорія населення, яка з'явилась в реаліях українського суспільства у 2014 році через анексію Криму та початок війни на Сході України і стала об'єктом досліджень у різних галузях суспільного знання. У дослідженнях того періоду (Malychka, 2015; Malchykova & Lozova, 2017) і в працях останніх років (Batychenko et al., 2022; Navryliuk 2022; Molikeyvych, 2023) представлено аналіз поняття ВПО і просторово-часові аспекти дослідження осіб, які змушені мігрувати через повномасштабне військове вторгнення з боку росії. Війна та вимушені міграції негативно впливають на генофонд та демографічні показники населення України, на що у своїх працях звертають увагу багато дослідників (Lohvynova, 2019, 2020; Libanova, 2022; Lozova, 2023, etc.). Активність міграційних процесів впливає на розміщення населення в країні. Населення, яке не бажає виїздити за кордон (або не може це зробити згідно чинного законодавства), намагається переміститися у регіони, які максимально віддаленні від лінії фронту. Всебічно питання міграційних настроїв ВПО і регіональних запитів щодо переміщення висвітлено у дослідженні Molikeyvych (2023). Дослідження військового урбіциду і його впливу на населення, в тому числі на міграційну активність, у своїх працях висвітлюють Mezentsev K.

& Mezentsev O. (2022), Malchykova D. & Pylypenko I. (2022).

Мета дослідження – на підставі аналізу внутрішнього переміщення населення до м. Одеса проаналізувати суспільні потреби ВПО, особливості працевлаштування, професійної самореалізації, умов адаптації та мотиваційні чинники переміщення.

Матеріали та методика дослідження. Дослідження проводилося шляхом анонімного опитування серед ВПО м. Одеси в період з 01 серпня по 30 жовтня 2022 року та в період з 01 червня по 30 липня 2023 року. Кількість респондентів сумарно складає понад 1600 осіб. Усі опитувані мають офіційно статус ВПО, яке отримали через ЦНАП (центр надання адміністративних послуг) або цифровий застосунок Дія. Анонімне опитування проводилося в місцях видачі гуманітарної допомоги серед ВПО Київського, Приморського, Пересипського, Хаджибейського районів міста. Серед опитаних переважали жінки 71%, що можна пояснити, на наш погляд, такими причинами:

1) жінки і діти першочергово виїжджають з окупованих територій та територій активних бойових дій в пошуках безпеки;

2) чоловіки зазвичай не ризикують виїжджати з окупованих територій через російські блок-пости із-за міркувань особистої небезпеки;

3) чоловіки меншою мірою офіційно оформлюють статус ВПО, намагаючись мінімізувати відвідування місцевих органів влади, військоматів, публічних місць.

У складі переміщених осіб наступний розподіл за регіонами, з яких приїхали ВПО: з Миколаївської – 365 осіб, Херсонської – 316 осіб, Донецької – 217 осіб, Луганської – 86 осіб, Чернігівської – 6 осіб, та з АР Крим – 4 особи.

Виклад основного матеріалу досліджень. Повномасштабна війна в Україні стала ключовим фактором, який спонукав українців до вимушених переміщень. Серед причин, що супроводжують сучасні масові переміщення, можна виокремити зокрема окупацію, активність бойових дій у певних регіонах України, нестабільність лінії фронту, що свідчить про активність війни, постійні обстріли цивільної інфраструктури та міст. Усе це призводить до стагнації міст та регіонів (UNHCR, 2022). Люди, щоб зберегти своє життя, залишають все та переміщуються до більш безпечних регіонів України або за межі країни. Як наслідок економіка міст, а подекуди регіонів зупиняється, оскільки головний двигун цієї системи – саме людський капітал (Batychenko et al., 2022). Мільйони українців сьогодні залишилися без житла, їх міста окуповано або зруйновано. Це дуже сильно ускладнює процес повернення населення, перш за все з інших країн, а також визначає зменшення кількості населення України. Ворог під гаслом звільнення знищив Маріуполь, Северодонецьк, Мар'їнку, Бахмут, Попасну, Рубіжне, Волноваха, Ізюм, Лиман (Visit Ukraine, 2023), продовжуються руйнівні обстріли

Харкова і Херсона. Саме це є одним з явних проявів військового урбіциду в Україні (Mezentsev, 2022). Також досі не оцінені повною мірою втрати серед населення, інфраструктури й екологічні наслідки у результаті підриву Каховської ГЕС на окупованому лівобережжі Херсонщини (Malchykova et al., 2023). Херсонська область зазнала найбільш швидкої, масштабної і всеохоплюючої окупації в результаті військової агресії у 2022 році – майже всю територію було окуповано, а місто Херсон стало єдиним обласним центром, який був захоплений ворогом. При цьому реалізація різних моделей окупації міських громад в Україні є проявом урбіциду, як провідної стратегії щодо захоплення влади і встановлення загарбницького режиму (Malchykova & Pylypenko, 2023). Окрім цього населені пункти Херсонщини й самий обласний центр м. Херсон після деокупації зазнають нещадних руйнувань з боку ворога, що змушує населення на підконтрольних територіях виїздити з регіону (Molikevych, 2023).

Майже за два роки повномасштабної війни ми можемо зробити висновок, що геополітичний вектор України сфокусований у бік Заходу та європейських партнерів, які підтримують Україну (Lozova, 2023). Впливає це й на міграційні потоки українського населення, яке для переміщення надає перевагу саме країнам Європи. Беззаперечно, що військові дії й окупація спричиняють багатомірний та надпотужний вплив на цивільне населення. Сьогодні питання міграції населення як ніколи є актуальним. Ми чітко розуміємо, що отримуємо зовсім нову демографічну ситуацію в країні (Libanova, 2022), яка супроводжується перерозподілом населення в межах країни. Це визначає формування нових регіональних демографічних патернів, які потребуватимуть довгострокових досліджень і оновлення демографічної політики країни (del Pinal, 2008; Dykstra & Hagestad, 2016). З початку військової інтервенції з боку РФ населення України вимушене приймати складне рішення стосовно переміщень (Malchykova & Pylypenko, 2023). Не менш складним є питання куди переміщатися та де працевлаштовуватися.

Одним з ключових міст-реципієнтів на півдні України стала Одеса. (Molikevych, 2023).. Особливість переміщення саме в цьому напрямку ще пов'язана з тим, що Одещина (за винятком о. Зміїний) не була окупованою з початку повномасштабного вторгнення. Відповідно до звіту про діяльність Департаменту праці та соціальної політики Одеської міської ради за 2022 рік, станом на початок 2023 року в умовах воєнного стану кількість внутрішньо переміщених осіб склала понад 60 тисяч осіб (Report of the Department of Labor ..., 2022). Переміщення населення до міста тривало й протягом 2023 року, але на сьогодні актуальна статистична інформація щодо цих міграцій поки не оприлюднена.

Повномасштабна війна у 2022 році стала найбільшим суспільним випробуванням українців за часи незалежності. Країна, яка з 2014 року перебуває у стані війни, безпосередньо має досвід попередніх масових переміщень зі сходу країни, біженців та ВПО, які сьогодні продовжують потребувати підтримки

з боку держави (Malchykova & Lozova, 2017), (Lohvynova, 2019). Феномен української міграції, спричиненої широкомасштабним вторгненням, як всередині країни, так і за її межами став прикладом найбільшим масовим переміщенням у XXI столітті (Migration data portal, 2022). Кількість осіб, яка звернулася за статусом ВПО, з кожним місяцем 2022 року зростала. Максимальний пік кількості осіб, які стали на облік як ВПО, у 2022 році припав на листопад (Migration data portal, 2022), що, можливо, було зумовлено звільненням міста Херсон від окупантів. Кількість переселенців з Херсонського напрямку збільшилася в результаті постійних обстрілів міста з лівобережжя області, яке залишається під окупацією. Також згідно оприлюднених даних за січень 2023 року, кількість ВПО, що стали на облік, перетнула позначку в 59 тисяч осіб. Вважаємо, що такі тенденції пов'язані із тривалою окупацією південно-східних регіонів та низкою інших причин, зокрема: масові обстріли житлових будинків та інфраструктури, дефіцит ліків та продовольчих товарів, відсутність медицини – усе це змусило населення до переміщення. Звісно, вище зазначені причини переміщення з'явилися з початком війни, але з часом вони лише загострилися. Умови життя перетворилися на виживання, а численні міста – на безлюдні території (Analytical portal ..., 2023). Найбільших руйнацій зазнали міста на сході України, вони знищені більше ніж на 60% (Бахмут, Волноваха, Лиман, Мар'їнка, Маріуполь, ...), сильно постраждали Харківська (Куп'янськ, Ізюм...) та Київська (Буча, Ірпінь, Гостомель ...) області. Інфраструктура зазнала руйнації від 30% до 80% в залежності від перебування загарбників на території та близькості до спільного з росіянами та білорусами кордонів. Місто Херсон, яке було звільнене 11 листопада 2022 року, знаходиться під постійними щоденними обстрілами та бомбардуваннями з окупованих територій. Такий прояв військового урбіциду отримав назву «Харківський сценарій» (National Institute for strategic studies, 2024), коли ворог не може захопити місто, тому нещадно його руйнує. Станом на лютий 2023 року місто вже зазнало руйнувань більше ніж на 40%. Дана статистична інформація була вражаючою вже на початок минулого року. Але руйнування міст, які знаходяться під окупацією, близько до лінії фронту не припинялось протягом усього періоду від початку активної фази війни. Також щоденні терористичні акти з боку ворога продовжують руйнувати міста України та загрожувати життю цивільного населення постійними масовими обстрілами ракетами різного типу, дронами (Operational Data Portal, 2023).

Згідно результатів дослідження (Molikevych, 2023) серед вимушених переселенців з міста Херсон 16% опитаних перемістилися до Одеської області, яка територіально ближча до Херсонської області і має з нею спільні природні, суспільні, історичні риси розвитку. Також значну перевагу херсонці надавали західним, більш безпечним областям України, - туди перемістилося 28,5% опитаних за результатами його дослідження.

За офіційною статистичною інформацією до Одеси перемістилося 13 % від загальної кількості внутрішньо переміщених осіб у країні (Odesa Regional Employment Center, 2023) й це показники переміщених осіб без урахування осіб, які не стали на облік в органах соціального захисту населення.

Як показали результати проведеного авторського дослідження, основні мотиваційні чинники переміщення до м. Одеси – проживання друзів, рідних; відносна безпека регіону. Зокрема, респонденти найбільш часто зазначають такі відповіді:

1) «перемістилися до м. Одеси, бо тут проживають рідні, друзі» (45% респондентів);

2) «відносна безпека регіону, відсутність окупаційної влади, російських військових, артилерійських обстрілів» (причина переміщення для 30% опитаних ВПО);

3) «сусідній регіон, сподіваються на скоріше припинення війни й повернення додому» (20% опитаних);

4) 5% опитаних обрали Одесу з інших різних причин (привабливість міста, достатньо спроможна цінова політика міста на відміну від західних регіонів України тощо).

У віковій структурі населення найбільшу частку складають люди віком 26-30 років, тобто 16% опитаних (рис 1.) Найменша вікова група за кількістю опитаних, що перемістилися, це люди віком 46-50 років, що складає лише 3% опитаних. З огляду на вікові аспекти можемо зауважити, що населення віком від 18 до 45 років є найбільш мобільним. Це може бути пов'язане з низкою факторів. Якщо говорити про категорії 18-25 років – це молоді люди, які проживають з батьками та залежать здебільшого від їх рішення щодо переміщення. Населення від 26 до 46 років переважно вже мають освіту, певний досвід роботи та ресурси для переміщення. Частка старшого покоління (віком від 56 і старше) яке перемістилось, зазвичай робить це в супроводі своїх дітей або переміщаються до тих регіонів, де є рідні або близькі, щоб відчувати соціальну підтримку.

Серед опитаних високою є частка осіб, що мають вищу освіту – 45% опитаних; 38% опитаних мають професійно-технічну освіту та 17% респондентів – повну загальну середню. Саме рівень освіти та досвід роботи мав би сприяти працевлаштуванню серед переселенців, але 50% респондентів мають статус безробітного та звернулися по допомогу щодо працевлаштування до державних центрів зайнятості. Пенсіонери склали 20%, також серед опитаних 20% населення, яке працює дистанційно на попередній роботі у регіоні походження. Переважно це економічна та соціальна сфери зайнятості населення. Змогли знайти роботу та працевлаштуватися за освітою 10% опитаних ВПО на момент анкетування. До початку повномасштабного вторгнення респонденти були зайняті в таких сферах суспільної діяльності (рис. 2). Найбільшу кількість серед опитуваних склали освітяни. Це може бути пов'язано з тим, що ця категорія ВПО одна з перших, яка відчула на собі моральний тиск окупантів. Оскільки низка опитуваних фіксували, що до їх закладів освіти надходили розпорядження щодо необхідності початку роботи за новими програмами освіти, це створювало моральний тиск на людей. Відповідно, хто не погоджувався з новими умовами праці, приймали для себе вимушене рішення про звільнення, та наважувалися на міграцію, бо не готові були співпрацювати з новою владою та колаборантами, не хотіли особисто йти на колабораційну діяльність, за яку згідно Закону України (On making changes to some legislative ...,2022) передбачено кримінальну відповідальність і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Співробітники медичної сфери також зазначали, що вони намагалися виїхати в перші дні окупації через можливі наявні коридори. При цьому були змушені приховувати свою професійну діяльність через «фільтрацію» з боку російських військових, оскільки медиків дуже часто не пропускали на виїзд з окупованого регіону. Приватні підприємці вказали, що з боку окупаційної влади та військового

Рис. 1. Вікова структура серед ВПО на момент анонімного опитування.
*Складено автором за даними анонімного опитування

керівництва окупантів зіштовхнулися з погрозами та новими правилами ведення бізнесу. Високий показник населення з вищою освітою серед опитаних не є гарантією працевлаштування. За даними опитування лише приблизно 14% до війни працювали за спеціальністю. Забезпечення робочими місцями є одним з ключових проявів соціальної підтримки від держави для ВПО. За даними управління соціального захисту населення в м. Одесі, від початку вторгнення на облік по безробіттю стало 79,3 тисячі осіб зі статусом ВПО (Official site of the city of Odesa, 2023). При цьому центри зайнятості активно сприяють навчанню та перекваліфікації внутрішньо переміщених осіб, розробляючи наступні вакансії та можливості з самозайнятості для ВПО (Odesa Regional Employment Center, 2023):

- отримання ваучера на навчання;
- можливість пройти професійне навчання зареєстрованих безробітних (на замовлення роботодавця або особи, яка планує почати власну справу);
- отримання грантів у рамках проекту «Робота», «Власна справа», «Гранти на створення або розвиток власного бізнесу учасниками бойових дій, особам, які отримали інвалідність внаслідок війни»;
- підтримка роботодавцю у вигляді компенсації на оплату праці для ВПО.

Працевлаштованість дає можливість розширення спектру своїх економічних свобод. Важливим питанням для переміщених осіб є можливість оренди житла. За результатами опитування, 81% респондентів зазначили, що орендують житло; 14% проживають у родичів, друзів; 5% звернулися за допомогою до волонтерських та державних організацій та отримали соціальне житло. До того ж категорія населення, яка орендує житло, у ціновому сегменті до п'яти тисяч гривень, але без комунальних послуг складає 60% опитаних, 34% орендують житло від п'яти до десяти тисяч гривень та 6% обрали варіанти вартістю понад десять тисяч гривень. Також респонденти зазначили, що головним видом витрат для них є саме оренда

житла (53%), та їжа (32% опитаних), а потім усі необхідні базові потреби для життя.

Для категорії населення, яка була вимушена з ряду особистих причин наважитися на переміщення, трудова стабільність стала гострою необхідністю. Оскільки працевлаштування – це не лише спосіб отримання фінансових надходжень, це отримання нового кола спілкування, що дає соціальну стійкість та економічну незалежність. Саме це є важливим під час адаптації на новому місці. Ще одним з ключових питань серед нашого опитування постала проблематика толерантності та сприйняття суспільством у новому місті. Більше 80% респондентів зазначили, що відчують до себе толерантне ставлення від місцевих жителів та почуваються тут комфортно, 12% зазначили, що відчують до себе нейтральне ставлення, 4% відчували по відношенню до себе негативне ставлення.

Висновки. Дослідження процесів внутрішніх переміщень населення в м. Одеса дозволяє зробити такі висновки:

1) У регіонах, які знаходяться під окупацією та зазнають постійних обстрілів, спостерігається масовий відтік населення у зв'язку з такими ключовими причинами як: безпека, відсутність робочих місць та можливості самозайнятості, недостатня забезпеченість закладами і послугами соціальної сфери. Масові руйнування домівок та інфраструктури – ще одна з причин, чому внутрішньо переміщені особи та біженці за кордоном все менше розглядають можливість швидкого повернення додому. Обираючи регіон для переміщення, вимушені переселенці зважають на два основні критерії: безпеку та фінансову спроможність. Значною є кількість осіб, що перемістилися до м. Одеси із сусідніх регіонів та Сходу країни. Даний вектор міграції обумовлений саме географічним розташуванням міста, оскільки територіально Одеса є ближчою.

2) Високий рівень освіченості серед переселенців, наявність диплому про вищу освіту та досвіду роботи не є гарантіями працевлаштування. Серед ВПО, що

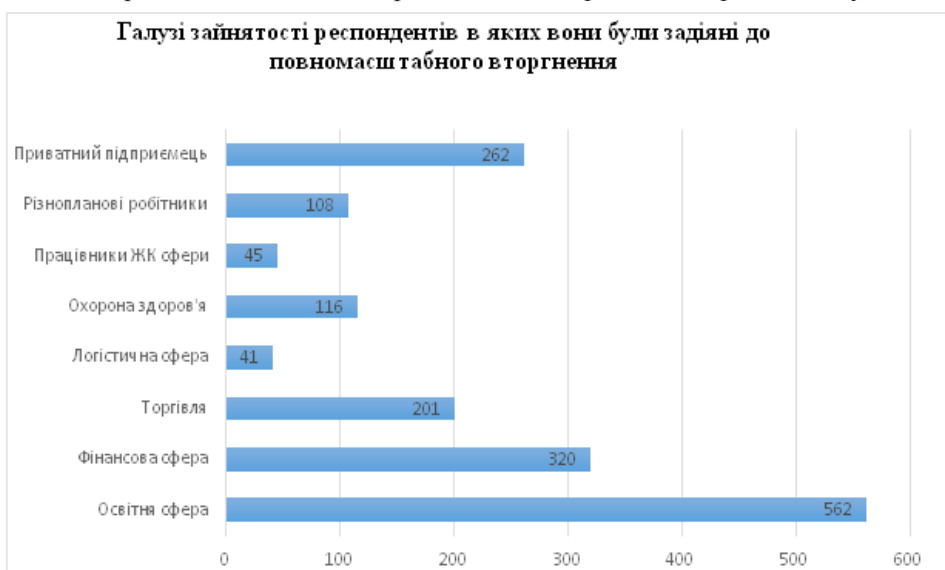

Рис. 2. Галузі зайнятості ВПО до початку повномасштабного вторгнення.

* Складено автором за даними анонімного опитування

взяли участь в опитуванні, 50% є безробітними. Наплив такої великої кількості переміщеного населення до одного з найбільших міст країни за кількістю жителів є відчутним, зокрема, навантаження на соціальну інфраструктуру, логістику, ринок житла та ринок праці. Також важливим фактором є наявність фахової професійної освіти і кваліфікація ВПО. Велика кількість переміщених осіб змушена змінювати сферу своєї зайнятості або навчатися новій спеціальності. Якщо людина була задіяна в промисловій чи сільськогосподарській сфері, що були ключовими галузями в їх регіоні, чи мала приватний бізнес, знайти нове робоче місце згідно зі своїми вимогами у новому місті дуже складно, додатково слід враховувати ще й локальну конкуренцію на

ринку праці. Виникає питання або зміни місця проживання в пошуках роботи, або навпаки, обрання нової професії та можливості самореалізації в ній.

3) Міграційний вплив населення з регіонів негативно впливає на демографічну ситуацію регіонів та країни в цілому. Населення східних та південних регіонів стійко скорочується, міста руйнуються, що в найближчій перспективі призведе до занепаду потужних промислових центрів, які концентруються в Запорізькій, Донецькій, Луганській, Харківській областях. Великі потоки переміщення з Херсонщини зумовлені майже дворічною окупацією, екологічною катастрофою та постійними обстрілами ворога, це призвело до втрати одного з головних сільськогосподарських регіонів держави.

Список використаних джерел / References:

- Arai-Takahashi, Y. (2012) Preoccupied with occupation: Critical examinations of the historical development of the law of occupation. *International Review of the Red Cross*, 94(885), 51-80.
- Batychenko, S., Melnik, L., Uliganets, S., & Levinovska, N. (2022). Forced migration of the population during the full-scale invasion of Russia into Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geography Series*, 3(84), 16–19. [In Ukrainian]. [Батиченко С., Мельник Л., Уліганець С., Левіновська Н. Вимушена міграція населення у часи повномасштабного вторгнення росії в Україну. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*, 3 (84), 16–19].
- Bohnet, H., Cottier, F., & Hug, S. (2018). Conflict-induced IDPs and the Spread of Conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 62(4), 691-716. DOI: 10.1177/0022002716665209
- Cantor, D. J., & Apollo, J. O. (2020) Internal Displacement, Internal Migration, and Refugee Flows: Connecting the Dots, *Refugee Survey Quarterly*, 39(4), 647-664. DOI: 10.1093/rsq/hdaa016
- Cantor, D., & Woolley, A. (2020) Internal Displacement and Responses at the Global Level: A Review of the Scholarship. [Discussion or working paper] URL: <https://sas-space.sas.ac.uk/9356/>
- Crossing the state border of Ukraine (2024): *State Border Service of Ukraine*: URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/>
- del Pinal, J. (2008). Demographic Patterns: Age Structure, Fertility, Mortality, and Population Growth. In Rodríguez, H., Sáenz, R., & Menjivar, C. (Eds), *Latinas/os in the United States: Changing the Face of América*. Boston, MA: Springer. URL: https://doi.org/10.1007/978-0-387-71943-6_4
- Dykstra, P., & Hagestad, G.O. (2016). How demographic patterns and social policies shape interdependence among lives in the family realm. *Population Horizons*, 13(2), 54-62. DOI: 10.1515/pophzn-2016-0004
- Forced migration or displacement. *Migration data portal*: URL: <https://www.migrationdataportal.org>
- Havryliuk, O. (2022). Spaces of internal displacement: Understanding the hidden urban geographies of armed conflict in Ukraine. *Moravian Geographical Reports*, 30(1), 2-21. DOI: 10.2478/mgr-2022-0001
- In Odesa, migrants are provided with employment assistance (2022). *Official website of the city of Odesa*: URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/234582/>
- Libanova, E. M. (2022). About the assessment of the scale and consequences of forced external migration of the population of Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 5, 17-23. [In Ukrainian]. [Лібанова Е. М. Про оцінювання масштабів і наслідків вимушених зовнішніх міграцій населення України. *Вісник Національної академії наук України*, 5, 17–23].
- Lohvynova, M. O. (2019). To the question about the factors of accommodation of internal displaced persons from the east of Ukraine. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, 10, 27-33. [In Ukrainian]. [Логвинова М. До питання про чинники розміщення внутрішньо переміщених осіб зі Сходу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 10. С. 27-33].
- Lohvynova, M. (2020). Scales, dynamics and spatial patterns of forced internal displacement of population in the East of Ukraine. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 83, 29-36. [In Ukrainian]. [Логвинова М. Масштаби, динаміка та просторові особливості вимушеного внутрішнього переміщення населення на сході України. *Економічна та соціальна географія*. 83. С. 29-36].
- Lozova, L. (2023). Internal displacement of the population as a leading factor in the formation of heterogeneity of the geodemographic space during the war. In *International practice conf. Kherson-Ivano-Frankivsk*, 37-38. [In Ukrainian]. [Лозова Л. Внутрішні переміщення населення як провідний чинник формування неоднорідності геодемографічного простору у часи війни. «Українська географія у викликах війни». Міжнар. практ. конф. Херсон-Івано-Франківськ, 2023, 37-38].
- Malchykova, D., & Lozova, L. (2017). Modern internal migrations in Ukraine: trends, problems, solutions.

Scientific Bulletin of Kherson State University, 6, 63-68. [In Ukrainian]. [Мальчикова Д., Лозова Л. Сучасні внутрішні міграції в Україні: тенденції, проблеми, шляхи вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Географічні науки*, 6, 63-68].

Malchykova, D., & Pylypenko, I. (2022). Occupation urbicide: urban experience and everyday practices of the population (a case of Kherson, Ukraine). *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 88, 6-15. [In Ukrainian]. [Мальчикова Д., Пилипенко І. Окупаційний урбіцид: міський досвід і повсякденні практики населення (приклад Херсона). *Економічна та соціальна географія*, 88, 6–15].

Malchykova, D., Pylypenko, I., & Simchenko, S. (2023) Results of the international practical conference «Ukrainian Geography in the Challenges of War» and the round table «Kakhovka reservoir disaster: «flooded» lives, «new» south of Ukraine and global challenges «after tomorrow». *Scientific Bulletin of Kherson State University. Geographical sciences series*, 18, 7-9. [In Ukrainian]. [Мальчикова Д., Пилипенко І., Сімченко С. Результати проведення Міжнар. практ. конф. «Українська географія у викликах війни» та круглого столу «Катастрофа Каховського водосховища: «затоплені» життя, «новий» південь України і глобальні виклики «післязавтра». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Географічні науки*, 18, 7-9].

Malykha, M. (2015). To the problem of the essence of the concept of «internally displaced person»: state policy and regional policy. *Hrani*, 8, 6-11. [In Ukrainian]. [Малиха М. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщеної особи»: державна політика та регіональна політика. *Грані*. 2015, 8, 6-11].

Mezentsev, K., & Mezentsev, O. (2022). War and the city: Lessons from urbicide in Ukraine. *Czasopismo Geograficzne*, 93(3), 495-521. <https://doi.org/10.12657/czageo-93-20>

Molikeyvych, R.S. (2022). Geography of forced migrations of Kherson people from occupation. In *Materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Interdisciplinary integration processes in the system of geographic, tourism and environmental science», October 4-5: electronic version* (pp. 20-21). V. Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University, 2022. [In Ukrainian]. [Молікевич Р.С. Географія вимушених міграцій херсонців з окупації. Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. «Міждисциплінарні інтеграційні процеси у системі географічної, туризмологічної та екологічної науки», 4-5 жовтня: електронний варіант. ТНПУ ім. В. Гнатюка, С. 20-21].

Molikeyvych, R.S. (2023). Changes in migration preferences of Ukrainians during the Russo-Ukrainian war. *Odesa National University Herald Geography & Geology*, 2(43), 49-64. [In Ukrainian]. [Молікевич Р. Міграційні настрої та уподобання українців в період Російсько-Української війни. *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*. Вип. 2(43). С. 49-64.]

On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons (2014). Law of Ukraine № 1706-VII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the establishment of criminal liability for collaborative activity (2022). Law of Ukraine № 2108-IX: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20>

Peculiarities of Ukrainian Population Migration Processes. Academic Journals and Conferences. URL: <https://science.lpnu.ua>

Report of the Labor Department of Odesa(2022). *The official site of the city*. URL: <https://omr.gov.ua/ua/city/departments/dpsp/otkritie-dannie>

Russia's Campaign of Urbicide in Ukraine. *The New Lines Institute for Strategy and Policy*: URL: <https://newlinesinstitute.org/power-vacuums/russias-campaign-of-urbicide-in-ukraine>

The «Russian peace» came there: which cities of Ukraine were destroyed or partially destroyed during the war. *Analytical portal word and deed*: URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/03/infografika/suspilstvo/>

The Odesa Regional Center joined the information campaign on the employment of IDPs «Work for IDPs: you are needed»! (2023) *Odesa Regional Employment Center*: URL: <https://ode.dcz.gov.ua/novyna/odeskyy-oblasnyy-centr-zaynyatosti-doluchyvsvya-doinformaciyanoi-kampaniyi-z>

The situation with refugees in Ukraine (2024). *Operational Data Portal*: URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Ukrainian cities that were completely destroyed by the Russian army (2023). *Visit Ukraine*: URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1874>

Urbicide is the strategy of the Russian occupiers in the Russian-Ukrainian war (2024) *National Institute for strategic studies*: URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/>

Yasukawa, L. (2020) The Impacts of Internal Displacement on Local Communities: Examples from Ethiopia and Somalia. *Refugee Survey Quarterly*, 39(4), 544-551. DOI: 10.1093/rsq/hdaa034